

Pas op de Plaats, je bent rentmeester

Vooraf: waar hieronder sprake is van 'Loon op Zand' gaat het nadrukkelijk om de hele gemeente. Waar het dorp wordt bedoeld, wordt dat expliciet zo benoemd.

Waar de groep Pas op de Plaats voor staat, is niet iets wat met een deadline op een agenda kan worden gezet. Dus niet gerealiseerd in 2030, maar nu al een noodzakelijk onderdeel van het collectieve bewustzijn van inwoners, beheerders, beleidsmakers en bestuurders van en in de Gemeente Loon op Zand. Waar het om gaat is een vorm van duurzaamheid als leidinggevend principe in de omgang met onze leefomgeving. En uiteraard vastgelegd in een visie en bijbehorend beleid.

Vaak wordt bij duurzaamheid alleen gedacht aan energie(bronnen) en grondstoffen, maar ons leven en onze leefomgeving omvatten meer dan dat en ons denken is op een schadelijke manier beperkt wanneer we economie uitsluitend opvatten in termen van zaken die we te gelde kunnen maken of in euro's kunnen 'meten'. Economie gaat over schaarste en – in de essentie van het (staats)huishoudkundig begrip – over de eerlijke en redelijke verdeling van die schaarste over alle betrokkenen, over iedereen.

We zijn hier allemaal maar even (daar is niks religieus of spiritueels aan, het is een feit). In die korte tijd beschikken wij over onze omgeving en proberen we met de schaarse middelen die daar zijn een zo goed mogelijk leven te leiden. Een deel van die middelen is er 'van nature', andere zijn ons nagelaten door mensen die eerder leefden dan wij, lang of kort geleden. Aan ons de vraag: Na ons de zondvloed? Of accepteren dat we niet 'alleen op de wereld' zijn en dat er na ons ook nog generaties komen aan wie wij verplichtingen hebben. Bijvoorbeeld de verplichting om te zorgen dat ook zij een goed leven kunnen hebben. Wij

van Pas op de Plaats denken dat dit laatste het geval is, dat wij ons dienen te gedragen als rentmeester die tijdelijk op de boedel mogen passen en die een verantwoordelijkheid hebben voor wat we aantreffen en doorgeven.

De huidige ontwikkelingen in het klimaat stelt ons hierbij voor problemen die we op wereldschaal moeten oplossen en daaraan zal de gemeente Loon op Zand een steen moeten bijdragen. Ook andere problemen vragen om een grotere aanpak waarin Loon op Zand slechts onderdeel kan zijn. Te denken valt aan vergrijzing en een forse toename van ouderdomsziekten, krimp van de bevolking, de snel oprukkende digitalisering en de gevolgen die dit heeft voor de persoonlijke vrijheid, en een rechtstaat die sterk onder druk staat. Allemaal problemen die op wereldschaal spelen en die aan Loon op Zand niet voorbijgaan.

Wij erkennen die problemen en zijn blij dat diverse andere groepen daar in de Toekomstagenda aandacht voor vragen. Wij vragen aandacht voor een schaars goed dat zich moeilijk in euro's laat waarderen, maar dat evenzogoed een wezenlijk onderdeel vormt van onze leefomgeving en dat mede bepaalt hoe wij die omgeving ervaren (of met net een beetje meer kennis zouden kunnen ervaren).

Wij leven, wonen en werken in een gemeente met een rijk erfgoed, zowel groen, natuurlijk erfgoed als cultureel erfgoed. Die twee zijn overigens nauw met elkaar verweven. Erfgoed is wat onze voorgangers ons hebben nagelaten en waarvoor wij als rentmeesters verantwoordelijkheid dragen. En elke rentmeester weet dat hij kennis dient te hebben van wat hij beheert, van hoe hij daar verstandig mee kan omgaan en van hoe hij het zinvol kan overdragen op de generaties na hem. Aan die kennis ontbreekt het onzes inziens in de gemeente Loon op Zand op vrijwel alle fronten en dat betreuren wij. Ook kennis is immers een economisch goed en vermeerdering van kennis is dus waardevermeerdering.

Dat erfgoed waardevol is om het leven aangenaam te maken, behoeft geen uitleg. Iedereen fotografeert en filmt zich suf en bewaart dierbare voorwerpen (van melktandjes tot bedelarmbandjes) en vrijwel niemand gooit achteloos de trouwfoto's van ouders of grootouders bij het oud papier. Kennis van het erfgoed – in de meest brede zin van het woord – is van belang omdat we juist door te weten waar we vandaan komen, weten wie we zijn. De tegenwoordig overdreven gepolitiseerde discussies over identiteit en tradities maken dat overduidelijk. Dergelijke discussies zouden zijn gebaat bij minder geroep en meer reflectie en feitenkennis. Pas wanneer we weten waar we vandaan komen en wat we zijn (en hebben), kunnen we op een zinvolle manier plannen maken voor de toekomst. Elke

goede stuurman kijkt regelmatig achter zich; het kielzog bepaalt de richting net zozeer als het kompas.

De gemeente Loon op Zand kent een bijzonder rijk erfgoed, op papier (in het archief) en 'virtueel' (in verhalen en herinneringen), maar ook tastbaar in voorwerpen, gebouwen en in wat wij hier willen omschrijven als 'landschappelijke ensembles'. Drie daarvan stellen wij hier als voorbeeld, met nadrukkelijk de kanttekening dat er veel en veel meer is.

1. Het ingerichte kasteellandschap bij het dorp Loon op Zand

Dat het nu 'in de maak' zijnde Landschapspark Pauwels de naam kreeg van Paulus I van Haastrecht mag Loon op Zand met trots vervullen. Paulus was heer van de heerlijkheid Loon op Zand en was de eerste heer die hier zijn kasteel bouwde. Dat kasteel was een woontoren die er na eeuwen van aanpassingen, uitbreidingen en verbouwingen nog steeds staat. Het Witte Kasteel is in essentie nog steeds de woontoren die Paulus van Haastrecht in 1383 bouwde. Maar dat Witte Kasteel is maar een fractie van wat Paulus hier tot stand heeft gebracht.

Rond het kasteel werd een kasteellandschap – een 'domein' als we die term wat ruim opvatten – gecreëerd waarvan de inrichting na ruim zes eeuwen nog steeds goed herkenbaar en grotendeels intact in het landschap aanwezig is. Een deel van dit terrein is sinds enige jaren het Rijksmonument historische buitenplaats Loon op Zand, maar dit is nog steeds maar een stukje van het geheel en wij pleiten ervoor om dit hele complex als rijksmonument te beschermen en voor verdere aantasting te behoeden. Een mooier hart kan het Landschapspark Pauwels zich niet wensen en een attractiever park zal Loon op Zand nooit krijgen. Bovendien is dit terrein ook in archeologisch opzicht van hoge waarde. Het gaat daarbij om onzichtbaar erfgoed, maar daarmee is het niet minder van belang.

Voor een beschrijving van dit kasteellandschap zie Bijlage 1 bij deze tekst. Belangrijke elementen hierin zijn naast het kasteel zelf het grachtensysteem, de lanen en verdere historische beplanting, de landschappelijke openheid van het geheel en de heldere begrenzing van het ingerichte landschap. Nadrukkelijk dient hierin ook de maliebaan in zijn geheel te worden opgenomen. En ook de kerk in Loon op Zand maakt deel uit van dit kasteellandschap. Kerk en kasteel zijn als een samenhangend ensemble gebouwd.

2. De kerk van de HH. Martelaren van Gorcum en haar omgeving in Kaatsheuvel

In het concept Groenstructuurplan van de gemeente wordt deze plek aangewezen als een van de 'groene poorten' van Kaatsheuvel. De beschrijving is dan echter nogal beperkt, want het gaat hier om meer dan een groene omgeving en pas bij een integrale benadering komen de intrinsieke waarden van deze plek tot hun recht.

Een gemis in het concept Groenstructuurplan is dat dit zich uitsluitend richt op 'openbaar groen'. De nu door ons als voorbeeld gekozen locatie maakt dit gemis meteen duidelijk. Nabij de T-kruising van Driestapelenstoel en Erasstraat is weliswaar een plantsoen en staan enkele oudere, monumentale bomen, en langs de Erasstraat staan aan weerszijden jongere bomen, maar in de directe omgeving is veel meer monumentaal groen aanwezig dan het Groenstructuurplan nu erkent. Zowel rond de pastorie en op de begraafplaats als rond het voormalige klooster van de Zusters van Schijndel is sprake van parkaanleg met monumentale bomen en ook in de iets wijdere omgeving staan grote, oude bomen die het aanzien van deze plek mede bepalen. Bovendien kijken we hier vanaf de begraafplaats of tussen de huizen aan de Erasstraat door meteen naar het buitengebied. Dat is hier het vlakke polderlandschap dat door de turfwinning zijn open karakter kreeg.

Juist door deze elementen te accentueren wordt het karakter van 'groene poort' versterkt en kan hier sprake zijn van een waardige en uitnodigende toegang tot het dorp Kaatsheuvel, bijvoorbeeld voor fietsers en wandelaars vanuit het buitengebied, maar ook als aantrekkelijke overgang naar dat buitengebied voor bewoners van de aangrenzende woonwijken.

Bovendien hebben we hier een cluster met maar liefst vier rijksmonumenten met een geschiedenis die veel vertelt over de ontwikkeling van Kaatsheuvel in de voorbije anderhalve eeuw. De monumenten zijn naast de kerk zelf (het oudste nog bestaande kerkgebouw in Kaatsheuvel, met uitzondering van de hervormde kerk aan de Zuidhollandsedijk), de pastorie, het klooster en de grafkapel op de begraafplaats. Voor de kerk staat ook nog het oude parochiehuis (school?). Dat is weliswaar verbouwd, maar nog goed herkenbaar en met veel behouden details in de architectuur. Voor het klooster staat een Heilig-Hartbeeld met daarnaast in de Erasstraat ook nog enkele oudere panden. Onder de kapel op de begraafplaats bevinden zich onder meer de graven van pastoor Eras (die voor Kaatsheuvel beslist belangrijk is geweest) en van pastoor Rietra die bekend is als een van de grondleggers van de Efteling. Op het plantsoen tegenover de pastorie bevindt zich sinds kort een monumentje voor de Kaatsheuvelse RAF-piloot Pierre van Boxel (1921-

1941). Nog los van alle andere graven op het kerkhof, is dit dus een omgeving vol herinneringen die voor Kaatsheuvel en voor de gemeente Loon op Zand van waarde zijn.

Juist door in deze omgeving al deze elementen (groen, landschap, gebouwde monumenten, herinneringen en verhalen) in samenhang te beschouwen wordt de waarde van het gehele ensemble duidelijk. Alleen dan kunnen verantwoorde afwegingen worden gemaakt over de omgang met dit ensemble. Zo'n afweging zal in alle gevallen anders zijn dan wanneer slechts naar losse elementen wordt gekeken zonder oog voor de samenhang met de omgeving. Bijlage 2 geeft een impressie van wat deze omgeving te bieden heeft.

3. Bernse Hoef, Duikse Hoef en Kraanven

Tussen Loon op Zand en Kaatsheuvel bevindt zich een lint van buurtschappen die oud zijn en bovendien veel van hun historische karakter hebben bewaard. Hun oorsprong ligt in de middeleeuwen, toen een groot deel van het grondgebied van de huidige gemeente bestond uit een veengebied (dat zich in het westen uitstreckte tot Dongen). Vanaf ongeveer 1400 werd hier op grote schaal turf gestoken, een bezigheid die voor de heerlijkheid en een deel van de inwoners bijzonder winstgevend was. Al eerder ontstonden aan de rand van dit veengebied ontginningshoeven waaruit grote boerenbedrijven ontstonden.

Dergelijke hoeven liggen aan de basis van de Bernse en Duikse Hoef, aan het buurtschap Efteling en aan Kraanven. Een eerste, voorlopige analyse van dit historische landschap wordt gegeven in Bijlage 3 bij deze tekst. Wat van belang is, is dat met enige kennis van de geschiedenis dit landschap zich nog goed laat 'lezen'. De ontginningsgeschiedenis van Loon op Zand ligt hier als het ware als een open boek in het landschap. Dat is bijzonder, want door verdere ontginningen en door recente ruilverkavelingen zijn dergelijke plekken zeldzaam geworden. Nog opmerkelijker is dat er binnen de gemeente Loon op Zand zo nog meer plekken zijn aan te wijzen waar het verleden nog afleesbaar is aan het landschap. Het zou jammer zijn wanneer we dit verhaal ongelezen laten en uit het landschap wissen, want daarmee gaat een onvervangbare aanvulling op het papieren archief voorgoed verloren.

Loon op Zand,
3 februari 2019